

„Žene pripadnice manjina izložene su višestrukoj diskriminaciji“

U okviru teme „Srpkinje i društveno ženski odnosi“ objavljujemo intervju sa pravobraniteljkom za ravnopravnost polova Višnjom Ljubičić.

Od **Jadranka Jaćimović-Ivan** - децембар 13, 2022

Foto: Sandra Simunovic / CROPIX

Decembar je mesec kada se obeležava Međunarodni dan ljudskih prava, stoga smo sa pravobraniteljkom za ravnopravnost polova Republike Hrvatske **Višnjom Ljubičić** pričali o pravima žena i o životu onih koje kao pripadnice srpskog naroda još uvek osećaju diskriminaciju u hrvatskom društvu. U [poslednjem izveštaju o radu pravobraniteljke](#) stoji da je u 2021. godini zabeleženo 610 novih pritužbi koje su se većinom odnosile na zaštitu žena. Prema području diskriminacije najveći broj pritužbi odnosio se na područje socijalne sigurnosti.

Hrvatska i dalje beleži rast nasilja nad ženama, sve više je i slučajeva polnog uznemiravanja i drugih koji se odnose na zaštitu žena. Vaš prošlogodišnji izveštaj o radu ukazuje na negativnu statistiku. Gde je najviše problema?

– Statistika ukazuje da smo već niz godina suočeni s najvećim brojem pritužbi žena na diskriminatorno postupanje u svim područjima života, što čini konstantu od oko dve trećine svih pritužbi te ukazuje na činjenicu da su žene i dalje društvena grupa koja je suočena s diskriminacijom na osnovu pola, majčinstva i porodičnog statusa u društvenoj, javnoj i privatnoj sferi. Pritužbe muškaraca koje se zaprimaju i nadalje se u najvećem broju odnose na područje roditeljstva.

Iako su pred nama i u ovoj godini bili brojni izazovi u okviru područja koja pratimo u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova i zakonskim nadležnostima, možemo reći da je u javnom prostoru vezano uz ravnopravnost polova dominirala problematika femicida, polnog uznemiravanja, seksizama i diskriminatornog ponašanja u javnom prostoru, ali i problematika vezana uz položaj i prava migrantkinja, posebno u svetlu sukoba u Ukrajini, a u okviru kojih je postupala i institucija Pravobraniteljke za ravnopravnost polova.

Najveći broj slučajeva polne diskriminacije na osnovu pritužbi koje zaprimamo i dalje se odnosi na područje zapošljavanja i rada gde su žene mahom žrtve raznih oblika nepovoljnog postupanja, od tzv. ugovora na određeno, do pristupa pozicijama moći, preko polnog uznemiravanja i nasilja na radnom mestu, ali i u porodici.

Možete li nam reći iz vašeg iskustva u radu na slučajevima diskriminacije na polnoj osnovi koliko je poverenje u državne institucije i pravni sistem?

– Poverenje žrtava nasilja zasnovano na rodu da će sistem prepoznati i na odgovarajući način pružiti podršku, pomoć i zaštitu žrtvi, te procesuirati počinioca, vrlo je važno pitanje. Kada govorimo o polnoj diskriminaciji u području tržišta rada, već godinama ukazujem na činjenicu nepoverenja u sistem prijavljivanja seksualnog uznemiravanja i nasilja na radnom mestu.

Navedeno je potvrđeno i u istraživanju provedenom u okviru nedavno uspešno završenog projekta „Prema sprečavanju i iskorenjivanju nasilja i uznemiravanja na radnim mestima u Hrvatskoj“, u kojem je institucija Pravobraniteljke za ravnopravnost polova učestvovala kao partnerska institucija, a Nezavisni cestarski sindikat kao nosilac projekta. Problematika nepoverenja u sistem izražen je i kod drugih oblika seksualnog nasilja, kao na primer silovanja, gde se ponekad susrećemo i sa fenomenom tzv. „dodatne“ viktimizacije žrtava od strane sistema ponovljenim ispitivanjima o događaju i suočavanjima sa počiniocima, što su zasigurno neki od odvrćajućih faktora kada govorimo o prijavi ovih vrsta kaznenih dela.

Takođe, govoreći o nasilju u porodici trebamo imati na umu da se istovremeno s porastom kaznenih dela, broj prekršajnih dela nasilničkih ponašanja u porodici, kao blažeg oblika nasilja, poslednjih godina skoro prepolovio.

Prijavljuje li se nasilje ili ostaje skriveno dok ne eskalira i ne dovede do tragedije?

Ono što je zaista dodatno zabrinjavajuće jest da većinu nasilja prema ženama čine zapravo njihovi najbliži, supruzi, partneri ili bivši partneri, dok veliki broj žena smrtno strada upravo nakon što odluči da prekine nasilnički odnos. Zato navedeno upućuje i na zaključak na koji već godinama upozoravamo, a to je da naš sistem borbe protiv nasilja prema ženama i u porodici dugoročno zapravo odvrća žrtve nasilja od prijavljivanja lakših oblika nasilja dok situacija ne eskalira i pređe u sferu kaznenog zakonodavstva, a onda je nasilje više nemoguće trpeti ili kriti jer su posledice najčešće tragične.

Takav sistem nejasnih kriterijuma koji u osnovi neselektivno adresira sve oblike nasilja kroz represivni sistem pogodan je za manipulacije i lako ga je zloupotrebiti. S druge strane, žrtve u takvoj konstelaciji gube poverenje u sistem, trpe nasilje i nisu sklone da ga prijave, dok zaista ne nastradaju, a tada je često već i kasno. Ipak, važno je takođe reći da zasigurno postoji veza i između senzibilizacije i edukacije policije te generalne senzibilizacije i edukacije građanki i građana i evidentiranog povećanja broja prijava za kaznena dela nasilja u porodici.

Komparativno gledajući, u većini država koje su ratifikovale tzv. Istanbulsku konvenciju dolazi do porasta prijava za teže oblike rodno utemeljenog nasilja i to upravo zbog navedenih razloga. Ono što svakako preostaje, jest daljnje unapređenje sistema, uz značajan fokus pre svega na uspostavu efikasnog sistema rane prevencije.

Nasilje među bliskim osobama utrostručeno

Da li su strah i nepoverenje u državu najveće kočnice kada je u pitanju prijavljivanje nasilja i drugih slučajeva diskriminacije žena?

– Strah i nepoverenje su svakako jedni od mogućih činilaca koji doprinose neprijavlivanju ili kasnijem prijavljivanju nasilja i drugih slučajeva diskriminacije po polu. Posebno eskalacija femicida u 2022. godini treba da bude najozbiljnije shvaćena od strane svih nadležnih institucija, koje moraju da preduzmu odlučne korake u praćenju, prevenciji i sankcionisanju nasilja zasnovanog na rodu.

Takođe, smatramo da policija, ali i sva druga nadležna tela, treba da primenjuju posebne kriterijume kod procena rizika za žene u nasilničkim odnosima, posebno one odnose u kojima nasilje eskalira zbog odluke žene da napusti nasilnog partnera. Potrebno je s izuzetnom pažnjom razmatrati širok spektar zakonskih mera zaštite žena u takvim odnosima (rana prevencija), te, na kraju, predlagati najstrože kazne za počinioce kako bi se ovakve tragedije svele na minimum, odnosno u budućnosti i u potpunosti izbegle.

Iskoristila bih ovu priliku da pozovem sve žene koje se suočavaju s pretnjama, maltretiranjem, praćenjem i drugim protivpravnim ponašanjima da isto prijave policiji i da potraže zaštitu.

Istok Hrvatske potresao je nedavni slučaj mlade žene koja je ubijena u svojoj kući. Na kraju smo 2022. godine imate li podatke, da li i u ovoj godini beležimo porast ubijenih žena od strane bliskih osoba?

– Posmatrajući pojave nasilja prema ženama, konstantno ukazujemo da se, uopšte, broj kaznenih dela nasilja među bliskim osobama u periodu od poslednjih 7 godina gotovo utrostručio. Pritom, 79 odsto žrtava čine žene, što nesumnjivo upućuje na zasnovanost ove vrste nasilja na rodu. Na osnovu dostupnih statističkih podataka, može se zaključiti da je došlo do porasta nasilja u porodici i nasilja nad ženama kaznene prirode posebno u razdoblju od kada je proglašena epidemija bolesti Kovid-19.

Foto: Jutjub/snimak ekrana

Ponovo izražavam ozbiljnu zabrinutost zbog eskalacije ubistava žena te ubistava žena od strane bliskih osoba, što se nažalost nastavilo i u 2022. godini, na šta sam već u više navrata tokom godine i upozoravala. Podaci ukazuju da je u prvih deset meseci 2022. godine 13 ubistava od ukupno 26 počinjeno na štetu žena, dok je u istom razdoblju 2021. godine od ukupno 26 ubistava njih 11 počinjeno na štetu osoba ženskog pola. U odnosu na ubistva počinjena na štetu članova porodice ili bliskih osoba, u prvih deset meseci 2022. godine evidentirano je 19 ubistava od kojih je 12 počinjeno na štetu žena, što je za 35,7 odsto više za u odnosu na isto razdoblje 2021. godine kada je evidentirano 14 ubistava od kojih je 8 počinjeno na štetu žena.

U navedenom razdoblju 2022. evidentirana su 6, a 2021. godine 3 ubistva žena koja su počinili intimni partneri. Što se tiče prethodnih godina, statistika se kreće između 10 i 20 ubijenih žena na godišnjem nivou, s tim da je broj žena ubijenih od strane intimnih partnera u ukupnom broju ubijenih žena od strane bliskih osoba skoro uvek preko 40 odsto. Sve navedeno je i više nego valjan razlog za hitno i odlučno delovanje.

Najteže je Romkinjama, a Srpkinje su zbog zaoštrenih odnosa u posebno osetljivom položaju

Kada pričamo o ženama koje su pripadnice nacionalnih manjina da li beležite posebne probleme po pitanju njihovog položaja?

– Pripadnice nacionalnih manjina izložene su riziku tzv. višestruke diskriminacije. Društvena grupa koja je u tom smislu najugroženija su pripadnice romske nacionalne manjine. Pored toga što u pravilu odrastaju u ekonomski uskraćenim zajednicama s lošijim prilikama za lični razvoj u poređenju sa većinskim stanovništvom, Romkinje su suočene s naglašenom patrijarhalnošću romskih zajednica u okviru čega nemaju jednake prilike u pristupu obrazovanju, pa tako posledično ni u pristupu zapošljavanju i radu i uopšte gledano svim područjima javnog i privatnog života.

Maloletničke trudnoće, rani brakovi i rano zasnivanje porodice poseban su problem koji je potrebno što pre rešiti kako bi se promenili tradicionalni obrasci romske nacionalne manjine koji predstavljaju jednu od glavnih prepreka za emancipaciju Romkinja i ravnopravno uključivanje u hrvatsko društvo. S obzirom na podelu nadležnosti pravobranilačkih institucija, valja istaći da je za suzbijanje diskriminacije na osnovu nacionalnog ili socijalnog porekla te etničke i verske pripadnosti nadležna Narodna pravobraniteljka, koja je u skladu s tim nadležna za slučajeve višestruke diskriminacije u kojima je glavni akcenat na tim diskriminacijskim osnovama.

Primitno je da je broj pritužbi koje zaprimamo i mi i Narodna pravobraniteljka u ovom području izuzetno mali, što ne predstavlja potpuno realan prikaz stanja jer ne odgovara nalazima različitih istraživanja koji ipak ukazuju na probleme s kojima se susreću pripadnici/e nacionalnih manjina. Stoga možemo da zaključimo dakako slučajeve diskriminacije ostaju mahom neprijavljeni i neprocesuirani.

Osvrnimo se na diskriminaciju žena po pitanju verske i nacionalne pripadnosti. Srpsku nacionalnu manjinu još uvek opterećuju posledice rata devedesetih godina prošlog veka, smatrate li da su žene pripadnice srpskog naroda zbog toga u težem položaju od žena iz reda većinskog naroda?

– Sve manjinske društvene grupe nalaze se u povećanom riziku od susretanja s poteškoćama i preprekama u sredini u kojoj žive. Svaki pojedinac koji po nekoj svojoj karakteristici odskače od društvenog proseka u povećanom je riziku da naiđe nerazumevanje okoline, a u okviru tog nerazumevanja takođe može da dođe do izražavanja neprihvatanja i nepovoljnog postupanja, što se definiše kao diskriminacija. Upravo nastojanje da se svako oseća prihvaćen u svojoj zajednici, bez obzira na pojedinačne razlike i odstupanja od proseka, je glavni zadatak afirmacije ljudskih prava.

Stepen tolerancije i senzibiliteta u dotičnoj sredini vrlo je važan činilac jer što su tolerancija i senzibilitet za društvene razlike razvijeniji, to je manji rizik od poteškoća s kojima se manjinske grupe mogu sresti. Žene pripadnice srpske nacionalne manjine utoliko su izloženije riziku od diskriminacije zbog toga što su istovremeno pripadnice više posebno osetljivih odnosno manjinskih grupa – riziku višestruke diskriminacije izložene su zbog svog pola, zbog svoje nacionalnosti i zbog svoje veroispovesti. Rizik višestruke diskriminacije u kombinaciji te tri diskriminacijske osnove podrazumeva posebno osetljiv položaj. Ako uzmemo u obzir da je u današnje vreme još uvek, posebno u sredinama s naglašenim tradicionalnim i patrijarhalnim vrednostima, o ženama ponegde raširena percepcija kao o „nežnijem“ i, uopšte gledano, podređenom polu koji ne može jednako uspešno da obavlja najodgovornije funkcije u društvu kao muškarci, po tome se žene već u startu nalaze u nepovoljnom položaju u poređenju sa muškarcima.

Kada se tome pridoda i okolnost da je žena pripadnica srpske nacionalne manjine i na primer pravoslavne veroispovesti, rizik od nepovoljnog postupanja uveliko se povećava. Još uvek ponegde zaoštreni odnosi između Hrvata i Srba, koji su nasleđe ne tako davnih ratnih sukoba, okolnost je koja može da dodatno negativno utiče na položaj pripadnica srpske nacionalne manjine. To je uvek slučaj kada neko istovremeno ne pripada samo jednoj posebno osetljivoj odnosno manjinskoj grupi, već više njih, i zato govorimo o riziku višestruke diskriminacije. Zbog toga su pripadnice srpske nacionalne manjine u posebno osetljivom položaju u odnosu na većinsko stanovništvo u Hrvatskoj.

Žene su i u politici podzastupljen pol

Kakvi su podaci o ženama u političkom delovanju? Možete li se osvrnuti i na politički angažman pripadnica nacionalnih manjina?

– Žene u području političke participacije danas su još uvek osetno podzastupljen pol koji nema jednake šanse kao muškarci. Muškarci su još uvek ti koji se percipiraju kao pojedinci za koje su predodređene upravljačke pozicije i koji bi trebali da vode glavnu reč, uključujući pozicije odlučivanja u politici. Fenomen tzv. staklenog plafona vrlo je izražen upravo u tom području uprkos odredbama Zakona o ravnopravnosti polova kojima je propisana obaveza sastavljanja izbornih lista u skladu s načelom ravnopravnosti polova, odnosno kvotom od najmanje 40 odsto jednog pola.

Stupanje na snagu prekršajnih sankcija za predlagače kandidatskih lista koji ne poštuju propisanu kvotu počevši od lokalnih izbora 2017, imalo je izrazit uticaj na porast postotka kandidatkinja na listama, ali znatno manji uticaj na postotak izabranih kandidatkinja. Glavni razlog za to je lošije pozicioniranje žena na izbornim listama. Premda su приметni određeni pomaci na poslednjim izborima, oni nisu u skladu s očekivanjima te su još uvek neznatni – žene su i dalje osetno podzastupljen pol u telima političkog odlučivanja. U Hrvatski sabor na poslednjim parlamentarnim izborima 2020. godine izabrano je 23 odsto žena, u Vladu Republike Hrvatske imenovano je 24 odsto žena, a na lokalnim izborima 2021. godine izabrano je 27 odsto žena.

Dakle, stanje na svim ključnim nivoima daleko je od željene zastupljenosti od minimalno 40 odsto. Kada su nacionalne manjine u pitanju, u okviru praćenja ravnopravnosti polova u ovom području nismo identifikovali posebne razlike po pitanju zastupljenosti ili političkog angažmana zastupnica. Klub zastupnika nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru trenutno broji 2 žene i 6 muškaraca, iz čega proizlazi da su žene zastupljene s udelom od 25 odsto. Na čelnim pozicijama takođe nema posebnih odstupanja u odnosu na opšte stanje, budući da funkciju predsednika i potpredsednika tog kluba zastupnika obavlja muškarci.

Mislite li da je politički angažman žena dobar put u borbi za ravnopravnost polova?

– Podzastupljenost žena u politici je jedan od oblika rodne neravnopravnosti te predstavlja istinski izazov demokratije. Primeri drugih država u kojima je visoka zastupljenost žena u telima političkog odlučivanja pokazuju da bez žena u politici nema pozitivnih promena. Žene čine značajan deo populacije te imaju pravo na razmernu zastupljenost u predstavničkim, izvršnim i sudskim telima svojih država. Isključivanjem žena iz demokratskih političkih procesa isključujemo dragocene vrednosti koje te žene poseduju – znanja, veštine i sposobnosti.

Većim uključivanjem žena u sve sfere rada, uključujući politiku, postiže se nužna raznovrsnost pristupa te stilova rada i vođenja, što dovodi do potpunijih pa zato i kvalitetnijih rešenja. Stranke bi trebale više da rade na osnaživanju žena i podsticanju njihovog aktiviranja u većem broju u unutarstranačke strukture, kako bi ravnopravna zastupljenost žena u političkim strankama za posledicu imala ravnopravniju zastupljenost žena i muškaraca kao kandidatkinja i kandidata na svim izborima u Republici Hrvatskoj.

Kada je reč o zapošljavanju, da li smo blizu postizanja ravnoteže između dva pola kako u zastupljenosti muškaraca i žena u određenim delatnostima tako i njihovih plata?

– Neravnopravnost između žena i muškaraca još uvek je značajno prisutna i u području rada i zapošljavanja. Najviše pritužbi zaprimamo, kako sam već ranije napomenula, u području rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti – što čini udeo od 48,7 odsto. Žene i dalje čine većinu nezaposlenih, većinu u potplaćenim sektorima, većinu kao žrtve polnog uznemiravanja na radnom mestu, podzastupljene su na visokim pozicijama poslovnog odlučivanja te nailaze na „stakleni plafon“, nemaju jednake mogućnosti za napredovanje (i dalje ne postoje odgovarajuće mere koje bi na efikasan način podsticale učešće žena na pozicijama ekonomskog odlučivanja) te imaju niže plate i penzije – iako se ukupni jaz u platama u pandemijskom periodu smanjio te u 2021. iznosio 7 odsto pri čemu u nekim delatnostima i dalje iznosi više od 20 odsto, kao i jaz u penzijama od 20,7 odsto. Prema pritužbama građanki, majčinstvo i nadalje ostaje glavni izvor rodne diskriminacije žena na tržištu rada.

Jeste li zadovoljni Hrvatskim sistemom borbe protiv diskriminacije žena u cilju poboljšanja njihovog položaja? Šta on podrazumeva?

– U Hrvatskoj je zadnjih dvadesetak godina razvijen sveobuhvatan zakonski, strateški i institucionalni okvir za zaštitu i promociju ravnopravnosti polova. Navedeni okvir se dodatno unapređuje, posebno je promena vidljiva u sferi suzbijanja rodno utemeljenog nasilja, i to u razdoblju nakon ratifikacije Istanbulske konvencije. Međutim, svakako je ključno pitanje pravilna primena postojećih propisa, te pre svega neophodno razumevanje od strane svih učesnika samih uzroka diskriminacije, kao i konstantna edukacija onih koji primenjuju te zakone i propise.

Žrtvama diskriminacije te rodno utemeljenog nasilja potrebno je obezbediti stvarnu i efikasnu zaštitu, a ne samo deklarativnu i formalnu. Jedino je sveobuhvatnim zahvatima i adresirajući same uzroke diskriminacije i nasilja moguće stvoriti uslove za doslednu primenu načela jednakih mogućnosti.

Jesmo li kao društvo sposobni da se izborimo sa problemima položaja žena, gde se nalazimo po tom pitanju i šta su najveće prepreke u postizanju željenog ravnopravnog statusa?

– Naše društvo napredovalo je u svakom smislu. Po pitanjima osveštavanja rodne (ne)ravnopravnosti, ali i po pitanjima unapređenja zakonodavnog okvira. No, svakako je društvena promena uvek sporija od brzine života jednog pojedinca. Emancipacija žena nije završen proces i vezana je uz druge društvene procese i promene koje bi trebale da osiguraju funkcionalnija, ravnopravnija i slobodnija društva. Uprkos mnogobrojnim nesumnjivo pozitivnim promenama, svakodnevne rodno utemeljene nepravde prema pojedincima ili grupama još uvek su značajno prisutne.

Dostupni statistički podaci i svakodnevna realnost ukazuju na činjenicu da u Hrvatskoj, žene i muškarci nažalost nemaju jednaka prava i mogućnosti u svim područjima života. Široko je prisutna rodna diskriminacija uz učestalost pojave rodno zasnovanog nasilja te postojanje brojnih stereotipa i predrasuda. Žene pripadnice nacionalnih manjina, kao što sam već govorila, žene s invaliditetom, starije žene i žene iz ruralnih područja posebno su ugrožene i često višestruko diskriminirane. Nedostatak ciljanih istraživanja i sveobuhvatnih statističkih podataka o pojavnosti različitih oblika diskriminacije među ovim grupama žena ali i diskriminaciji žena te nasilju nad ženama uopšte, evidentan je.

Tim nepovoljnim okolnostima svakako ne doprinose još uvek prisutno učestalo nerazumevanje, sklonost predrasudama, te nedovoljna senzibilizacija stručnih lica u institucijama koja se u svom radu susreću sa žrtvama i počiniocima rodne diskriminacije i nasilja. Navedeni izazovi zahtevaju predanost i aktivnu uključenost svih, ne samo ključnih učesnika u području. Jer, jedino zajedničkim planiranim i ciljanim delovanjem, uz njegovo sistematsko preispitivanje i unapređenje, te menjanjem štetnih diskriminatornih obrazaca, možemo da izgradimo bolje i pravednije društvo za sve.

Kako građani koji smatraju da su izloženi diskriminaciji mogu da prijave određeni slučaj i da komuniciraju sa Vama?

– Pravobraniteljka za ravnopravnost polova kao nezavisno telo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti polova i dalje će snažno tražiti dosledno poštovanje svih zakona i međunarodnih dokumenata te pratiti rad državnih i lokalnih tela na postizanju ravnopravnosti polova, kao i zahtevati uklanjanje diskriminatornih praksi.

Posebno će u okviru svojih nadležnosti pružati pomoć žrtvama diskriminacije. Pravobraniteljki može da se obrati svako ko smatra da je neko od njegovih prava u ovom području ugroženo, i to telefonom, elektronskom poštom ili lično, uz prethodnu najavu.

Ovaj tekst je napisan uz finansijsku potporu Agencije za elektroničke medije temeljem Programa poticanja novinarske izvrsnosti.